

Vélemény

Halász Iván: A csehszlovák, valamint a cseh és szlovák államfői tisztség az állami és intézményi kontinuitás kontextusában (1918–2018) című MTA doktori értekezéséről.

I.

Általános megjegyzések

1. A szerző a legismertebb hazai közjogi szlavista, aki a nyugati szláv és összehasonlító jogi tárgykörökben már számos alapozó művet és rész tanulmányt jelentetett meg. A nyelvismerete révén képes az eredeti források és az idegen nyelvű tudományos művek hiteles értelmezésére és azok magyar nyelvű közvetítésére. Fontos említeni, hogy esetében a nyelvi ismeretekhez kiváló közjogi felkészülés is társul, így közleményeiben az érintett cseh és szlovák (csehszlovák) közjogi kategóriák nem pusztán nyelvészeti értelemben, hanem valóságos szakmai tartalmukban jelennek meg.

A nyelvismeretnek az értekezés tárgyát tekintve különös jelentősége van, hiszen a nyugati szláv nyelvekben (főleg a szlovákban) gyakran hiányoznak olyan alkotmányjogi kulcsszavak, melyeknek a magyarban határozott, történetileg és szakmailag kötött értelmük van. A disszertáns ezért gyakran kényszerül a lefordíthatatlan műszavak egyéni feloldására, a célnyelvi neologizmus alkalmazására. Halász Ivánt eddigi szakmai tevékenysége, publikációi és szakmai nyelvi jártassága alkalmassá teszi a választott tárgykör tudományos feldolgozására. A magam részéről az értekezés terjedelmének jelentős részét kitevő történeti fejezeteit a történeti-jogi szlavisztika hiánypótló eredményei közé sorolom.

2. A választott tárgykör alkalmas az MTA doktori disszertáció tartalmi kritériumainak megfelelő feldolgozásra. A vizsgált terület egyértelműen újszerű, hiszen ilyen tárgyú összefoglalás, de még alapos szaktanulmány sem készült az érintett országok és a magyar tudományos műhelyekben. Azt is fontos említeni, hogy a címben rögzített folyamatok mostani tudományos feldolgozása nem csupán a szerző korábbi rész tanulmányainak szintetizálása, hanem ezeket meghaladó, újszerű és részleteiben is hiánypótló összegzés.

3. Az értekezés tárgyköre egyidejűleg igényli a történettudományi és a közjogi dogmatikai módszertani feldolgozást. A száz éves időtáv természetesen kizárja a vertikális, az eredeti forrásokig hatoló, tágabb nemzetközi összefüggéseket is feltáró kutatómunkát. Ezt a szerző nem ígéri, a disszertáció szabott terjedelme miatt nem is vállalhatta. Az értekezés téziseiben előre rögzített koncepció szerint a szerző a történeti összehasonlító módszer alkalmazásával az államfői intézmény kontinuitásának igazolására törekszik, kimutatva az intézmény történeti sorsfordulókhoz kötött, nemzetközi tendenciák által meghatározott/kényszerített egyedi sajátosságait is. Említést érdemel, hogy az értekezés hasznos adalékokkal, és a megvalósítás terén pozitív tapasztalatokkal szolgál a jelenkori jogtörténetet kutatói számára is.

4. Az értekezés döntő mértékben idegen nyelvű irodalmi feldolgozásokra épül. A megjelölt forrásmunkák döntő többsége (112) cseh, szlovák és lengyel nyelvű. Ezek között megtalálhatóak egykorú és – közel azonos arányban – kurrens szakirodalmi feldolgozások is. Jelentős, 10%-ra tehető (szám szerint 13) az utóbbi öt évben megjelent idegen nyelvű szakkönyvek, tanulmányok száma. Az a tény, hogy a szerző alapvetően a tárgyköréhez tartozó idegen nyelveken megjelent forrásfeldolgozásokra és szakirodalomra támaszkodott, önmagában újszerűvé teszi a disszertációt. Néhány esetben felvethető a magyar nyelven megjelent feldolgozások felhasználásának hiánya, de kétségtelen, hogy a hazai olvasók számára

nehezen elérhető szláv szakirodalmi művek és a tárgyszerű szerzői interpretációja a választott tárgykörben – a kényszerű terjedelmi korlátokat is figyelembe véve – nagyobb tudományos haszonnal jár. Ennek ellenére a nyomtatott változatban szívesen olvasnánk a csehszlovák, cseh és szlovák alkotmányos megoldások szülő egykorú, főleg a korabeli magyar tudományos szférából jövő reflexiókat is.

Olvassuk az értekezésben, hogy a szerző számára nagy segítséget jelentettek a személyes konzultációk is azokkal az idősebb jogtudósokkal, akik különböző pozíciókban még részt vettek az 1960 és 2001 közötti alkotmányozási folyamatokban. Ez egy fontos nívója az értekezésnek, hiszen ennek révén olyan információkat tudhatunk meg, melyek a nyomtatott forrásokból nem derülhetnek ki. Ezek az ismeretek a jelenkortörténet rendkívül értékes forrásai. Hozzá kell tenni, hogy az értekezésben az e körből származó adatok is tárgyszerűek, az interjúkból nyert ismeretek nem anekdotikus jellegűek, nem az érdekességekre hangoltak. Ugyanez érvényes a médiumokban megjelent információkra, vitákra, publicisztikákra is, amelyek főként a közelmúltban érvényesülő és ma is hatályos jogintézmények lényegének megértéséhez és gyakorlati érvényesülésük vizsgálatához szolgálnak hasznos ismeretekkel.

5. A kutatás és a tudományos szintézis időhatárai azonosak a választott tárgykör köztörténeti-közjogi periódusaival. Az 1918-as kezdőév adott volt, a 2018-as záróhatár már szerzői döntés eredménye. Helyesnek tartom, hogy a 2021-ben lezárt értekezés – legalább lábjegyzetben – a címben megjelölt záróéven túli legfontosabb tárgybéli eseményekre is utal.

6. A szerző a forráskutatás- és feldolgozás során kiválasztott tárgyához fegyelmezetten ragaszkodott, az értekezés mindvégig az államfő jogállásáról szól. Pedig ebben az esetben nagy lehetett a kísértés az érdekes epizódok, figyelemfelkeltő történések, történeti intimitások felhasználására. Az értekezés egyik erénye, hogy végig megtartja intézménytörténeti karakterét, és csupán a megértéshez feltétlenül szükséges mértékben tekint ki a politika reálfolyamataira, és az érdemi közreműködők személyes viszonyaira, fontosabb életrajzi adataira.

7. Az értekezés (és a tézisek) legfőbb kiindulópontja az, hogy a köztársasági elnöki intézmény egyrészt az eleve neki tulajdonított szimbolikus jelentősége, másrészt az egyszemélyi jellege miatt kiválóan alkalmas az állami és intézményi folytonosság demonstrálására. Ezt a feltevést, egyben kiinduló hipotézist nem vitathatjuk. Különösen igaz ez a térségünkre, a „felülről szervezett” társadalmakra, és azokra az államalakulatokra, melyekben az irányító személyeknek történetileg is meghatározó szerepük volt, és van napjainkban is.

A kutatás másik kiindulópontja az, hogy a cseh és a szlovák államfői tisztségen a mai napig érezhetők azok a közjogi megoldások és hagyományok, amelyek alapjait még az 1920-as évek legelején rakták le az akkori alkotmányozók. A szerző ezt a tézist is tételesen igazolja. Az is egyértelművé válik, hogy Tomáš Masaryk csehszlovák államalapító elnök személyisége tulajdonképpen a mai napig fontos kiinduló-, illetve igazodási pont a késői cseh és a szlovák hivatali utódok számára. Ebben a tekintetben az opponensben az a kérdés merült fel, hogy milyen szerepe lehetett a nagy tekintélyű elnök tudományos karakterének, egyáltalán milyen szerepet játszott az egyetemi és akadémiai tudósi kör a csehszlovák (cseh és szlovák) alkotmányosság érdemi alakításában. Az értekezés egyes utalásai alapján feltételezhető, hogy ez a befolyás a polgári időszakban jelentős volt.

Végül az értekezés közvetlen államfőválasztás (hatályos közjog szempontjából releváns) kérdéskörével foglalkozik. Történetileg is sajátos, hogy – bár erről komoly viták folytak – a polgári időszakban mindvégig a közvetett választás érvényesült. Napjainkban azonban mindkét országban áttértek a közvetlen államfőválasztásra – Szlovákiában 1999-ben, a Cseh Köztársaságban 2012-ben. Ennek indokait külön tanulmányban lehetne vizsgálni, de a bírálható disszertáció nézőpontjából annyi megállapítható, hogy ez a tény is alátámasztja a szerző – államfő szerepét hangsúlyozó – előfeltevését, a kontinuitás meglétére vonatkozó tudományos hipotézisét.

II.

Az értekezés történeti részének szerkezetére, forrásaira és feldolgozásmódjára vonatkozó megállapítások

A disszertáció – a bevezető és az összegző fejezeteken túl – 12 szerkezeti egységből áll. Ezek kronologikus rendben követik a csehszlovák, majd a cseh és a szlovák államfejlődés szakaszait, és minden esetben fegyelmezetten a köztársasági államforma és a köztársasági elnöki intézmény címben vállalt kérdéseivel foglalkoznak. Nem torzul ez az arány olyan részfejezetek esetében sem, melyekkel a szerző korábban részletesebben foglalkozott, és amelyekről terjedelmes közleményei jelentek meg.

I. Bevezetés

A szerző a bevezetésben, majd az értekezés későbbi részeiben is rögzíti azt a fontos tételt, hogy a „köztársasági elnök az állami és jogi kontinuitás egyik legfőbb megtestesítője lett.” (8., 18, 21. p.) Itt felvetődik az a kérdés, hogy a vizsgált időszakban kimutatható-e a jogrendszer egészének folytonossága, vagy ez jellemzően a közjog területén igazolható. Álláspontom szerint az utóbbi lehet igaz. A bevezető gondolatok között fogalmazódik meg továbbá az az állítás, hogy az első csehszlovák köztársasági elnöki intézmény az 1875-i francia modell hatására született. Ezt már árnyalja a 37. oldalon található, az amerikai befolyásra is utaló megjegyzés. Az aktuálpolitikai szituációkhoz kötött közjogi döntések esetében a mintaválasztás kérdése (és ennek későbbi történettudományi megítélése) rendkívül nehéz, szerintem ez a megállapítás erre az esetre is érvényes. Az 1875-i francia alkotmány egyik jellegadó sajátossága éppen a tág beavatkozási jogkört kínáló köztársasági elnöki hatáskör, amely – ahogyan a szerző írja – nem tükröződik az első csehszlovák rendszerben. A francia köztársasági elnököt hét évre választották, és a korabeli alkotmányos rendszert francia bírálói gyakran Lajos Fülöp monarchikus hatalomszerkezetéhez hasonlították.

II. A csehszlovák állam kikiáltása és a kontinuitás kérdése

A szerző új adalékokkal járult hozzá az első világháború utáni önálló csehszlovák állam kialakulásának történetéhez. Különösen érdekes a Cseh Nemzeti Tanács és a cseh emigráns kormány viszonyának kiemelése. Hangsúlyozni érdemes, hogy ez a testület nem tartozik a (a címben jelölt) folytonosságot megjelenítő egykori szervek közé, hiszen lényegében önnemzéssel jött létre, egyfajta értelemben forradalmi, a fennálló rendszert tagadó volt, engedelmességet az emigráns kormány utasításainak. (9. p.) Itt olvashatjuk, hogy az USA-ban tartózkodó Masarik elnök a leendő csehszlovák kormány washingtoni deklarációját fogalmazva

hivatkozott a wilsoni elvekre. Némi magyarázatot igényelne, hogy ez a függetlenségi deklaráció milyen tartalmi kapcsolatban volt a háború utáni rendezést célzó wilsoni elképzelések 14. pontjával, amely az osztrák-magyar monarchia létét és egységét alapvetően nem kérdőjelezte meg, és (ellentétben a lengyelekről szóló 13. ponttal) nem szólt az itt lakó nemzetiségek államalapítási jogáról.

Az értekezés 14. oldalán olvasható, hogy a Nemzeti Bizottság a rend fenntartása érdekében vette át a hatalmat 1918. október 28-án. A gyakorlatban viszont hamar eszkalálódtak az események, hiszen már ezen a napon egy zászlóalj cseh katonaság, néhány ágyúval, levonult Eperjesre és megszállta a várost. A cseh katonai és politikai hatóság azonnal megszüntette az ottani magyar nyelvű jogakadémia működését, kijelentve, hogy ilyen típusú főiskolát Eperjesen egyáltalában nem fognak fenntartani. Néhány nap elteltével a cseh katonai parancsnokság a kollégium központi épületében letartóztatta a kollégium tanárait és a tüzéraktanyába internáltatta őket. Az új hatalmi berendezkedés, amely az anyagi jogi kontinuitást hirdette, nem kívánt magyar nyelven jogászokat képezni.

III. Az első Csehszlovák Köztársaság létrejötte és az osztrák-magyar közjogi hagyományok

A fejezet címében jelzett osztrák-magyar közjogi hagyományok kifejezés történetileg számos kérdést vet fel. A dualista állam fél évszázados történelme során természetesen létrejöttek egységes hagyományt képező közjogi intézmények és identitásképző elemek, a közjog terén mégis elkülönültek az örökös tartománybeli és a magyar államiságra vonatkozó sajátosságok. Amikor például 1918. november 2-án megszületett az első csehszlovák közigazgatási bíróságról szóló törvény, ebben lényegében a volt (1876-ban alapított) osztrák közigazgatási bíróság szervezeti és eljárásjogi rendelkezéseit vették át. Ez a cseh országrészek esetében kontinuitást jelentett, de a szlovákiai területeken megszakította a magyar 1896-os közigazgatási bírósági judikatúrát. Erik Štenpien: A közigazgatási bírászkodás története Csehszlovákiában 1918–1939 között című, 2019-ben megjelent művében arra is utal, hogy szlovákián és Kárpátalja területén visszalépésnek tekintették a magyar közigazgatási bíróság megszüntetését. A cseh területeken ezen a területen hosszú ideig, 1952-ig, a közigazgatási bírászkodás megszüntetéséig, érvényesül az osztrák gyökerű kontinuitás. Hasonló a helyzet a magánjog területén is, ahol – ahogyan a szlovák szerző írja – recepciós törvény nyomán Werbőczy Hármaskönyvének egyes szabályai a szlovák területeken 1950-ig, az akkori magánjogi kodifikációig hatályban maradtak.

A szerző egyébként az érintett normát recepciós törvénynek nevezi, amely tartalmilag jobban megfelel a törvény tartalmának, mint a más (köztük magyar) szerzők által használt „átvételi” megjelölés.

A disszertáns utal arra, hogy az új állam bírói kara kiegészült a magyarul is jól tudó szlovák bírókkal, akik nélkülözhetetlenek voltak a szintén sokáig tovább élő magyar jog értelmezése során. (24. p.) Hozzáfűzi, hogy a „dualizmuskori Magyarországon öntudatos szlovákként csak nehezen lehetett befutni bírói vagy ügyészi karriert, a szlovák tagok döntő része 1918 előtt ügyvédként tevékenykedett.” (24. p.) Általában nem lehet vitatni-e magállapítást, legfeljebb azon lehet gondolkodni, hogy korabeli értelemben mit jelenthet az „öntudatos” jelző. Magam az 1884-től 1896-ig működő pénzügyi közigazgatási bíróság 22 bírójának rekrutációját vizsgálva azt állapítottam meg, hogy közülük öten horvát és szerb származásúak voltak.

Természetesen az sem vitatható, hogy a dualista magyar állam is lojalitást követelt bírától, ügyészeitől és más hivatalnokaitól. Ezt tette a korabeli csehszlovák rezsim is.

IV. A köztársasági elnöki tisztség születése a közjogi provizórium idején

A szerző rámutat, hogy a köztársasági államforma gondolata cseh és szlovák amerikai emigrációs körökben fogalmazódott meg. Az osztrák-magyar monarchia időszakában cseh és szlovák részről köztársasági mozgalomról nincs tudomásunk, még olyan formában sem, ahogyan az Magyarországon a Nagy György-féle republikánus mozgalomban tetet öltött. A Szlovák Liga, a Cseh Nemzeti Egyesület és a Cseh Katolikusok Szövetsége képviselői között jött létre az a megállapodás, amely a két testvérnemzet leendő államát köztársasági formában képzelte el. Az ezt deklaráló, 1918. május 30-án aláírt pittsburghi nyilatkozat természetesen csupán morális kötelezettséget teremtett, még az is felmerült, hogy a megállapodás hatálytalan, mert néhányan utólag írták alá. Az aláíráson jelen lévő T. G. Masaryk, az 1916 februárban Párizsban alakult Cseh-Szlovák Nemzeti Tanács elnöke sem tulajdonított neki nagy jelentőséget. Később a csalódott szlovákok egy része még azt is felvetette a megállapodás ellen, hogy aláírói amerikai állampolgárok voltak. Ettől eltekintve is kétségtelen, hogy Közép-Európa legstabilabb és minden kurzus által akceptált köztársasági rendszere nem az érintett államalkotó nemzetek közjogi hagyományai, monarchia-ellenes eszmei és tényleges politikai törekvései nyomán jött létre.

Az a kérdés is felvethető, hogy Masaryk miért támogatta az 1918. októberi washingtoni deklarációt; miért változott meg korábbi távolságtartó álláspontja? Talán erről lehetett volna pár sort írni, hiszen ez a momentum a köztársasági forma genezisét, ezen belül külpolitikai hátterét érinti.

Fontos szerzői megállapítás, hogy a közhiedelemmel ellentétben a Csehszlovák Köztársaságot nem 1918. október 29-én, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elő ülésén, november 14-én deklarálták. A szerző e fejezetben az alkotmányos folyamatok és a normaszöveg elemzése során (gyakran csupán rövid utalásokkal) kiválóan láttatja a közjogot alakító politikai törekvéseket és ezek hátterét. Kiderül, hogy korlátozott köztársasági elnöki hatalom indoka a pártok közötti ellentmondások erősödésével, a korszak demokratikus légkörével, a monarchikus hatalomkoncentrációtól való félelemmel, és – többek részéről – a még távol lévő Masarykkal kapcsolatos fenntartásokkal magyarázható.

V. Az 1920-as alkotmány és a köztársasági elnök

A fejezet arányos terjedelmi megosztásban tárgyalja a provizórikus és végleges alkotmány létrejöttét, majd az államfő jogállását. Az utóbbi húsz oldalas összefoglalás az értekezés egyik legfontosabb része, hiszen a két világháború közötti időszak végéig hatályos konstrukció dogmatikai elemzése mellett a vonatkozó alkotmányos gyakorlatot is bemutatja.

A disszertáns az ideiglenes és az 1920-as végleges alkotmányt demokratikusnak nevezi, annak ellenére, hogy meghozatalában nem vettek részt a magyar és német kisebbségek képviselői. További demokratikus deficit volt, hogy az alkotmányokról nem választott képviselők, hanem az államalakító pártok delegáltjai döntöttek. Zsedényi Béla egyszerűen oktrojálnak nevezte az alkotmányt, igaz, nem abban az értelemben, ahogyan általában használjuk, és a szerző is idézi, hanem a „forradalmi” jelző szinonimájaként.

A fejezetben szintén előfordul a modellkérdés, szerintem a francia és az amerikai minta mellett számításba jöhet még az osztrák köztársaság példája is, hiszen ott is egy tudós, Hans Kelsen fogalmazta meg az alkotmányt. A csehszlovák alkotmánylevelet František Weyr a szintén normativista szemléletű jogtudós állította össze. Szabó István egy 2003-as tanulmányában számos közös vonást mutatott ki az osztrák és a csehszlovák köztársasági alpnorma között. Eszerint a két világháború között az államfő és a kormány viszonyában között mindkét államban a monokratikus és kollektív modelltől eltérő, ötvözött rendszer alakult ki.

Az értekezésből kitűnik, hogy az államfői hatáskör szabályozása személyre szabott volt, alapvetően Masaryk igényeit, elképzeléseit követte. Feltűnő, ezért rövid indokolt igényelne az államfő felelősségmentességének alkotmányos szabályozása és a többszöri újraválasztási lehetősége.

Az államfői passzív választójogi korhatár 35 évben történő megállapítása evidensnek tűnik az amerikai és a francia szabályozás nyomán. Azonban ebben az esetben is a köztársasági elnök személyes kérése nyomán született döntés. Ennek kiderítése a szerző remek tárgyismeretének eredménye. Hasonlóan ki kell emelnünk a szerzői alaposságot az államfői összeférhetlenség bemutatásában, hiszen az alkotmánylevél (önmagánam nehezen értelmezhető) általános előírásain túl figyelembe vette az egyéb törvényi előírásokat is.

Az értekezés szerzője az 1920-as alkotmánylevél kapcsán több helyen említi a „demokratikus” jelzőt. Az elnöki mandátum időtartamának, az ismételt megválasztás lehetőségének, a már-már monarchikus hatalomátörökítés gondolatának olvastán némi kétely felmerül az olvasóban. Ezt erősíti Masarik elnök 1935-ös utódajánlási kísérlete is.

Az 52. oldalon olvashatjuk, hogy a köztársasági elnök évente a köztársaság állapotáról szóló jelentést nyújthatott be a Nemzetgyűlésbe. Jó lenne tudni, hogy ezzel a jogosultsággal az érintettek milyen mértékben éltek. Olvasható az is, hogy Masaryk tizenhét éves elnöksége alatt csak egyszer élt a kormányülés levezetésének jogával. Szerencsés lenne utalni arra, hogy erre miért került sor. A fejezetben jól tükröződik a korabeli államfői jogkör hagyományos elemekből álló és a korabeli egyedi megoldásokat felmutató kettőssége. Hangsúlyozom, hogy a specialitások (negatív parlamentarizmus, az államfő informális kormányalakító befolyása, a hivatalnoki kormányok megbízása) a szerzőnek a korabeli alkotmányos gyakorlat alapos ismerete révén tárul elénk. A szerző általában (pl. közkegyelem gyakorlásának elemzésekor) kitér a gyakorlatra is. Az értekezés 56. oldalán olvashatjuk, hogy 1918 és 1938 közötti időszakban az államfő összesen 18-szor élt az amnesztiahirdetés és a kegyelmezés jogával. Az értekezés megjelentetése esetén érdemes lenne ennek részleteit is ismertetni.

VI. A második világháború alatti emigrációban működő ideiglenes államszervezet

Az értekezés meggyőzően igazolja, hogy a német megszállás utáni bátor diplomáciai akciók és az emigráns-kormány létrehozatala a gyakorlatban támasztották alá a politikusok körében elméleti szinten született csehszlovák állami jogfolytonosság koncepcióját, amely nemsokára a teljes külföldi ellenállás központi gondolatává vált. (60. p.)

A csehszlovák emigrációs kormány tevékenységéről írtak számos új ismeretekkel gazdagítják a magyar nyelvű alkotmányjogi szakirodalmat. Jól látható, hogyan formálódott egy terület nélküli közhatalom, amelyet egyre több állam ismert el legitim tényezőként. Legfeljebb az a kétely merülhet fel, hogy az Edvard Beneš által kiadott elnöki dekrétumok általános értelemben, a kikényszerítés lehetősége nélkül „jogi normáknak” tekinthetőek-e? (70. p.)

VII. Emil Hacha és a cseh-morva protektorátus

Emil Hácha államfői megítélése napjainkig rendkívül ellentmondásos. Egyesek hazaáruló kollaboránsnak tartják, aki feltétlenül kiszolgálta a „Böhmen und Mähren” náci irányítóit. (Nem csupán a kommunista propaganda, ahogyan olvassuk az értekezésben, hanem Kállay Miklós is „Európa első quislingjének” titulálta.) Más vélemények szerint viszont igen korlátozott közjogi mozgástere ellenére igyekezett megvédeni Csehszlovákia függetlenségét. Szívesen olvasnánk a szerző véleményét Hácha történelmi megíteléséről. (80. old.)

VIII. A Szlovák köztársaság államfője 1939 és 1945 között.

A szlovák önálló állam alkotmányos rendszerének bemutatása az értekezés egyik legérdekesebb, és kiválóan megírt fejezete. A szerző meggyőzően mutatja ki a szeparatív szlovák kísérlet kontinuitást igazoló intézményi elemeit. Meggyőző az a gondolatmenet is, amelyben a formálódó szlovák és a mintaként számításba vehető európai modelleket jellemzi.

Az már magyarázatra szorult, hogy a szlovák alkotmányozók miért változtatták meg álláspontjukat a közvetlen elnökválasztás kérdésében, és mi vezette őket abban, hogy a bizonytalan legitimitású Országgyűlést hatalmazzák fel az elnök megválasztására. A 95. oldalon olvasható, hogy a háborús és diktatórikus körülmények között előfordult, hogy az Országgyűlés nem hagyta jóvá a kormány által kiadott törvényerejű rendeletet. Ez történt például 1942-ben a közjegyzők jogállását ideiglenesen szabályozó rendelet esetében. Érdemes lett volna néhány mondatban ennek indokaira is kitérni.

Az 1945 utáni, szorosán vett történeti periódusokon túli időszakkal foglalkozó fejezetekben (IX-XIV) tételes igazolást nyer a szerző tézisekben rögzített magállapítása közjogi kontinuitás meglétéről. A koalíciós időszak csehszlovák alkotmánya tartott meg legtöbb nemzeti sajátosságot, és a kommunista pártvezetés is úgy döntött, hogy megmarad a csehszlovák közjogi tradíciók talaján, elfogadja az egyszemélyi köztársasági elnöki intézményt.

Az 1945 utáni alkotmányos fejlődés konstans (és 1920-tól folytonos) elemei között felfedezhetünk egy, a szerző által bemutatott, de kevésbé hangsúlyozott sajátosságot: nevezetesen a tudományos szféra befolyását és alkotó közreműködését a közjogi folyamatokban. Már a legendás első elnök is tudós volt, és ebbe a körbe tartozott Hácha is. Olyan hazafiak voltak, akik külföldi tapasztalatokat szereztek, és komoly befolyást gyakoroltak a politikára is. Természetesen ez a folyamat a munkáselnökök időszakáig tartott. Igaz, hogy az 1960-as alkotmány szövegezésében a két jogi kar több neves professzora is részt vett.

III.

Összegzés

Halász Iván értekezése hiánypótló történeti és közjogi munka. Az MTA doktori értekezés szigorúra szabott terjedelmi korlátai ellenére alapos összegzés a csehszlovák, majd a cseh és szlovák köztársasági elnöki tisztség jellegéről és jogi szabályozottságáról. A szerző sikerrel törekedett az alkotmányozó folyamatok hátterének bemutatására, fontos és új adalékokkal szolgált a jelenkor-kutatók és a jogtörténészek munkáihoz. Az értekezés megjelenése esetén kiváló oktatási anyagként szolgálhatja a magyar felsőoktatást.

A fentiek alapján Halász Iván értekezését a nyilvános vitára alkalmasnak tartom, részére az MTA doktori cím odaítélését feltétlenül támogatom.

Budapest, 2022. január 7.

Stipta István